

A Critique of An Explanation of the Rhetorical and Arabic Issues in “A sigh from the Chest” by Zeidari”

Majid Azizihabil ^{1*} | Yaser Dalvand ²

1. Ph.D. in Persian Language and Literature, College Literature and Humanities, Lorestan University, Lorestan, Iran. Email: Azizi.majid60@gmail.com
2. Corresponding Author, Assistant Professor of Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Humanity, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran. Email: Dalvand@hum.ikiu.ac.ir

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:

Received: 31/10/2024

Received in revised form:
01/12/2024

Accepted: 30/12/2024

Keywords:

Rhetoric,
Saeed Ghanbarifashi,
Kamran Shahmaradian,
Zaydri Nasavi,
Nafsatolmasdur.

ABSTRACT

The book *A sigh from the chest (NafsatolMasdur)* is one of the most technical prose texts in Persian literature, with unresolved narrative, historical, and literary issues that remain subjects of discussion and research for scholars. Despite the efforts of commentators, many of its potentials, especially in the field of rhetoric, have not been fully explored. The research by Kamran Shahmoradian and Saeed Qanbarifashi, aims to clarify the rhetorical and Arabic complexities of *A sigh from the chest*. The book *Explanation of Rhetorical and Arabic Problems of “A sigh from the chest” by Zeidari*, written by Kamran Shahmaradian and Saeed Qanbarifashi, is a work that has been published with the intention of unraveling the rhetorical and Arabic problems of *this book*, with a smaller volume than Yazdgard’s Explanation. This article analyzes the work from a perspective that excludes the Arabic language aspects. The findings reveal that the authors have committed numerous errors and oversights, including mistakes in explaining word and sentence meanings, carelessness and inaccuracies in describing rhetorical devices, disregard for the text’s historical context, errors in accurately transcribing words and phrases, failure to adhere to proper writing and editing standards, and a lack of scientific rigor in citations and quotations. The abundance of these errors creates confusion for novice readers and undermines the scholarly integrity of the work. Compared to previous commentaries, this work offers no fresh insights or solutions to the text’s complexities and fails to resolve its difficulties.

Cite this article: Azizihabil, M., Dalvand, Y. (2025). A Critique of "An Explanation of the Rhetorical and Arabic Issues in Nafsatolmasdur of Zeidari". *Research of Literary Texts in Iraqi Career*, 6 (4), 133-158.

© The Author(s).

Publisher: Razi University

DOI: 10.22126/ltip.2024.11247.1310

Extended abstract

Introduction

The 6th century in Persian literature can be regarded as the pinnacle of the development of rhetorical devices in both prose and poetry. In the realm of prose, which is the focus of this research, the works of this period are so rich in literary techniques, complex metaphors, allusions, specialized terms, and information related to astronomy, medicine, music, chess, backgammon, weapons, and more, that understanding the simple meaning of sentences often requires deciphering the rhetorical arts and other semantic complexities. Works such as *Kelileh and Demneh*, *Marzban-nameh Jangshah History*, *Hamidi officials*, and *A Sigh of the Chest* are considered prime examples of these texts. In many cases, with regard to the use of literary devices, they rival the poetry of the great poets of this period.

Among prose works, *A Sigh of the Chest* by Shahab al-Din Mohammad Khurandezi Zeidari Nasawi is undoubtedly one of the most complex and technical works of this era. This book narrates the sufferings the author endured during the Mongol invasion, but at the same time, it is filled with numerous literary figures, tender human emotions, and poetic descriptions that reflect great finesse (Tahan, 1387: 93). One of the key features of this work is its elaborative style, which serves to achieve rhetorical and literary goals beyond the surface level of the text (for further study, see: Qasemi et al: 1403). Amir Hasan Yazdgerdi was the first to critically edit and provide a detailed commentary on this work in 1343. Following his commentary, other explanations have been written, including *Dard-e Del* (The New Edition of *A Sigh of the Chest*) by Mansoor Svorat (1391), *Explanation of the Rhetorical and Arabic Problems in A Sigh of the Chest by Zaidari* by Kamran Shahmoradian and Saeed Qanbarifashi (1392), *Commentary on A Sigh of the Chest* by Seyed Shahrokh Mousavian (1393), and more. Despite the efforts of these commentators, many ambiguities and complexities remain in the text that necessitate further reflection and revision. These ambiguities and complexities can generally be attributed to three main factors: a) issues related to textual criticism (such as miscopying and corruption of words); b) the dense use of rhetorical devices and specialized terminology; and c) the inherent complexities of the narrative. The logical expectation of readers is that new commentaries will offer a more comprehensive perspective than previous ones and engage with the unsaid and the ambiguities left by prior interpretations. In this study, we will critique and review the book *Explanation of the Rhetorical and Arabic Problems in A Sigh of the Chest* by Zeidari within the confines of an article.

Necessity, Importance, and Objective

One of the main responsibilities of researchers is to evaluate published works through the lens of fair and scholarly critique, revealing their strengths and weaknesses to both the authors and the audience. In case of any errors, the goal is to encourage the author to revise their work. This

task is essential for benefiting the audience, the author, and advancing the research related to Persian literature.

Research Questions

In this article, we seek to answer the following questions:

- a) Have the respected commentators followed a scientific and logical approach in explaining and interpreting the text?
- b) Does this commentary offer anything new compared to previous commentaries, and does it help resolve the ambiguities of the text?

Research Method and Theoretical Framework

This research employs an analytical-descriptive methodology, with the necessary data obtained from library sources and academic articles. The errors found in the book under review have been categorized into six groups. In all examined cases, brevity has been observed.

Discussion and Analysis

The book *Explanation of the Rhetorical and Arabic Problems in A Sigh of the Chest* by Zaidari has been published in 428 pages by *Social Sciences Publishing*. The authors, Kamran Shahmoradian and Saeed Qanbarifashi, have organized their commentary in the following manner:

- Mentioning parts of the text of *A Sigh of the Chest*;
- Providing meanings of words;
- Presenting smooth prose;
- Rhetorical notes;
- Literary notes;
- Arabic phrases.

This categorization and detailed approach is considered one of the strengths of the book, and at first glance, it promises a comprehensive and scholarly work, especially since the authors have emphasized the rhetorical aspect of the text in the title, an area often neglected in previous commentaries. However, upon closer inspection, it becomes apparent that, except for the Arabic phrases (which are not the focus of this article), the authors have made significant errors in all other sections.

Conclusion

This study reached the following conclusions:

- a) The authors often go astray in explaining the meanings of words and sentences; at times, they interpret words according to their modern meanings without considering the time of composition of the text; in many cases, they have merely quoted the ambiguities in the text without further reflection on its complexities; at times, they have overlooked the order of

phrases; and in some instances, they have made errors in identifying the grammatical roles of words, etc.

b) They have made errors in explaining some rhetorical devices; for instance, they have overlooked significant devices like), ambiguity of contradiction, ambiguity of translation, ambiguity of synonymy, ambiguity of correspondence, etc., and in some cases, they have made mistakes in identifying types of parallelism and pun. They have occasionally misinterpreted allusions by giving them the opposite meaning, and at times, they have interpreted phrases separately from the context, ignoring their figurative implications.

c) They have shown a lack of attention to the historical narrative of the text;

d) They have made mistakes in correctly transcribing words and sentences;

e) They have failed to follow the rules of writing and editing, including typographical and spelling errors, incorrect spacing, and lack of half-spaces;

f) They have not adhered to scientific standards in citing sources.

In summary, this work lacks scientific credibility and fails to present any new insights or solutions to the ambiguities left by previous commentaries.

نقدی بر «شرح مشکلات بلاغی و عربی نفثة المصدور زیدری» اثر کامران شاهمرادیان و سعید قنبری فشی

مجید عزیزی‌هاییل^{۱*} | یاسر دالوند^۲

۱. دانش آموخته دکتری گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه لرستان، لرستان، ایران.

رایانامه: Azizi.majid60@gmail.com

۲. نویسنده مسئول، استادیار، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران.

رایانامه: Dalvand@hum.ikiu.ac.ir

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۸/۱۰

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۹/۱۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۰/۱۰

واژه‌های کلیدی:

بلاغت،

سعید قنبری فشی،

کامران شاهمرادیان،

زیدری نسوی،

نفثة المصدور.

کتاب *نفثة المصدور* یکی از فنی‌ترین متون نثر فارسی است که با وجود شرح‌های موجود، هنوز از منظر روایی، تاریخی و ادبی مسائل حل‌نشده‌ای دارد که همواره محل بحث و تحقیق پژوهشگران بوده است؛ علاوه بر این، با وجود تلاش‌های شارحان، به بسیاری از ظرفیت‌های آن، به‌ویژه در حوزه بلاغت، پرداخته نشده است. کتاب *شرح مشکلات بلاغی و عربی نفثة المصدور زیدری*، به قلم کامران شاهمرادیان و سعید قنبری فشی، اثری است که با قصد گره‌گشایی از مشکلات بلاغی و عربی *نفثة المصدور*، با حجمی کمتر از شرح یزدگردی، به چاپ رسیده است. در این مقاله، از منظری غیر از مباحث مربوط به زبان عربی، به بررسی این اثر پرداخته‌ایم؛ نتیجه پژوهش آن است که نویسندگان در موارد متعددی دچار خطا و سهل‌انگاری شده‌اند؛ مواردی از قبیل: خطا در توضیح معنای لغات و جملات، سهل‌انگاری و لغزش در توضیح صنایع بلاغی، بی‌توجهی به روایت تاریخی متن، خطا در ضبط صحیح کلمات و جملات، رعایت نکردن اصول نگارش و ویرایش، عدم رعایت اصول علمی در ارجاعات و نقل‌قول‌ها و... فراوانی خطاهای نویسندگان به حدی است که مخاطب مبتدی را دچار سردرگمی می‌کند و وجاهت علمی این اثر را تحت‌الشعاع قرار می‌دهد. از منظر مقایسه با شروح پیشین نیز می‌توان گفت این اثر، در زمینه حل مشکلات و تعقیدات متن، سخن تازه‌ای ندارد و گرهی از آن را نگشوده است.

استناد: عزیزی‌هاییل، مجید؛ دالوند، یاسر (۱۴۰۴). نقدی بر «شرح مشکلات بلاغی و عربی نفثة المصدور زیدری» اثر کامران شاهمرادیان و سعید قنبری فشی. *پژوهشنامه متون ادبی در دوره عراقی*، ۶(۴)، ۱۳۳-۱۵۸.

حقوق مؤلف © نویسندگان.

ناشر: دانشگاه رازی

DOI: 10.22126/ltip.2024.11247.1310

۱. پیشگفتار

قرن ششم را، در حوزه نظم و نثر فارسی، می‌توان اوج ظهور صنایع ادبی دانست. در حوزه نثر که زمینه پژوهش ماست، آثار این دوره چنان از صنایع ادبی، استعاره‌های پیچیده، تلمیحات، اصطلاحات و اطلاعات مربوط به نجوم، پزشکی، موسیقی، شطرنج، نرد، جنگ‌افزارها و... متراکم شده‌اند که فهم معنای ساده جملات، در گرو گشودن معماگونه فنون بلاغی و دیگر پیچیدگی‌های معنایی قرار گرفته است. آثاری همچون کلیله و دمنه، مرزبان‌نامه، تاریخ جهانگشا، مقامات حمیدی و نفثه‌المصدور از نمونه‌های اعلای این متون هستند و در بسیاری از موارد، از حیث کاربرد فنون ادبی، با شعر شاعران بزرگ این دوره رقابت می‌کنند.

از میان آثار منثور، *نفثه‌المصدور* اثر شهاب‌الدین محمد خرندزی زیدری نسوی را، با قاطعیت می‌توان در شمار پیچیده‌ترین و فنی‌ترین آثار این دوره آورد. این کتاب روایت گر مصائبی است که در حمله مغول بر نویسنده گذشته است؛ اما در عین حال، در آن «هم آرایه‌های ادبی بسیار به کار رفته است، هم احساسات و عواطف رقیق انسانی در آن دیده می‌شود و هم توصیف‌های شاعرانه و نازک خیالی‌های بسیار» (طحان، ۱۳۸۷: ۹۳). یکی از مهم‌ترین خصایص این اثر، بیان مبتنی بر اطباب آن است که در ورای آن، نویسنده اهدافی بلاغی و ادبی را در نظر داشته است (برای مطالعه بیشتر. ر. ک: قاسمی و همکاران، ۱۴۰۳). امیرحسن یزدگردی نخستین کسی است که در سال ۱۳۴۳ به تصحیح انتقادی و شرح مبسوط و درازدامن این اثر پرداخت. پس از شرح ایشان، شروح دیگری بر آن نوشته شد؛ از جمله کتاب *درد دل (تحریر نوین نفثه‌المصدور)*، اثر منصور ثروت (۱۳۹۱)، کتاب *شرح مشکلات بلاغی و عربی نفثه‌المصدور زیدری*، به قلم کامران شاه‌مرادیان و سعید قنبری فشی (۱۳۹۲)، کتاب *شرح نفثه‌المصدور اثر سیدشاهرخ موسویان (۱۳۹۳)* و ... با وجود تلاش‌های شارحان، هنوز هم ابهامات و تعقیدات بسیاری در متن این اثر دیده می‌شود که آن را نیازمند تأمل و بازنگری کرده است. این ابهامات و پیچیدگی‌ها را به‌طور کلی می‌توان متأثر از سه دلیل دانست: الف. مباحث مربوط به نسخه‌شناسی؛ یعنی تصحیف و تحریف کلمات؛ ب. تراکم صنایع ادبی و استفاده از اصطلاحات خاص؛ ج. پیچیدگی‌های مربوط به روایت اثر. انتظار منطقی مخاطبان این است که شروح جدید، نسبت به شروح پیشین، وجه کامل‌کننده‌تری داشته باشند و در ناگفته‌ها و ابهامات آثار پیش از خود تأمل کنند.

در این پژوهش، تا جایی که مجال سخن باشد، به نقد و بررسی کتاب شرح مشکلات بلاغی و عربی نفثة المصدور زیدری می‌پردازیم.

۱-۱. ضرورت، اهمیت و هدف

یکی از وظایف پژوهشگران این است که آثار منتشرشده را با محک نقد عادلانه و عالمانه بسنجند تا نقاط ضعف و قوت این آثار بر نگارندگان و مخاطبان آشکار شود و در صورت خطاهای احتمالی، نویسنده را بر آن دارد که به اصلاح اثر خود پردازد. ضرورت این امر در خدمت به مخاطبان، نگارنده اثر و تحقیقات مربوط به ادبیات فارسی بر کسی پوشیده نیست.

۱-۲. پرسش‌های پژوهش

در این مقاله می‌خواهیم به این پرسش‌ها پاسخ دهیم: الف. آیا شارحان محترم در شرح و توضیح متن، روش علمی و منطقی را دنبال کرده‌اند؟ ب. آیا این شرح، نسبت به شروح پیشین، سخن تازه‌ای دارد؛ و کمکی به رفع ابهامات متن کرده است؟

۱-۳. پیشینه پژوهش

تاکنون مقالات مختلفی در نقد شروح این کتاب نوشته شده است؛ از جمله: مقاله حسن قاضی طباطبایی بر شرح یزدگردی، با عنوان «ملاحظات چند در باب تصحیح نفثة المصدور» (۱۳۴۸)؛ که یزدگردی در پاسخ آن، مقاله «به دیده انصاف بنگریم» (۱۳۴۸) را نوشت؛ مقاله سیدمحمد راستگو در نقد شرح یزدگردی، با عنوان «مروری در کتاب نفثة المصدور» (۱۳۶۸)؛ مقاله جلیل نظری با عنوان «تأملی در کتاب شرح نفثة المصدور تألیف شاهرخ موسویان» (۱۳۹۴)؛ مقاله شاهرخ موسویان، با عنوان «بررسی چند ابهام و خطا در شرح یزدگردی بر نفثة المصدور» (۱۳۹۷)؛ مقاله منصور نیک‌پناه در نقد شرح یزدگردی، با عنوان «نقدی بر شرح چند جمله در نفثة المصدور» (۱۳۹۷)؛ مقاله محمدرضا صالحی‌مازندرانی و همکاران، در نقد شرح یزدگردی، با عنوان «بررسی و تصحیح چند لغزش در نفثة المصدور براساس سبک نویسنده» (۱۳۹۸)؛ مقاله مهدی رضانی و مستعلی پارسا با عنوان «تأملی بر درد دل؛ تحریر نوین نفثة المصدور» تألیف دکتر منصور ثروت» (۱۳۹۸)؛ دو مقاله از سیدعلی سهراب‌نژاد در نقد شرح یزدگردی، با عنوان «نقدی بر تحشیه نفثة المصدور ۱ و ۲» (۱۴۰۰). نتیجه جستجوها حاکی از آن است که هنوز مقاله‌ای در نقد کتاب شرح مشکلات بلاغی و عربی نفثة المصدور زیدری به ثبت نرسیده است.

۴-۱. روش پژوهش و چارچوب نظری

این پژوهش، روشی تحلیلی-توصیفی دارد و اطلاعات موردنیاز آن، از منابع کتابخانه‌ای و مقالات علمی و پژوهشی به دست آمده است. خطاهای موجود در کتاب موردنظر، در شش دسته تقسیم‌بندی شده‌اند. در تمامی موارد بررسی شده، جانب اختصار رعایت شده است.

۲. بحث و بررسی

کتاب شرح مشکلات بلاغی و عربی *نفثة المصدور* زیدری، در ۴۲۸ صفحه، در نشر «علوم اجتماعی» به چاپ رسیده است. نویسندگان آن، کامران شاه‌مرادیان و سعید قنبری فشی، به این ترتیب، شرح خود را ساماندهی کرده‌اند: الف. ذکر بخشی از متن *نفثة المصدور*؛ ب. معنی لغات؛ ج. نثر روان؛ د. نکته‌های بیانی؛ ه. نکته‌های بدیعی؛ و. ترکیبات عربی. این دسته‌بندی و نگاه جزئی‌نگرانه، از نکات مثبت این اثر به حساب می‌آید و در ابتدای امر، می‌تواند به مخاطب نوید ظهور اثری علمی و جامع را بدهد؛ علی‌الخصوص که نویسندگان در عنوان کتاب، تأکید ویژه‌ای بر وجه بلاغی اثر داشته‌اند؛ زمینه‌ای بسیار فراخ که همواره در شروح پیشین مغفول مانده است. با تأملی در این اثر، می‌توان دریافت که نویسندگان در همه موارد، بجز ترکیبات عربی که زمینه بحث نگارندگان این مقاله نبوده است، دچار خطاهای فاحش شده‌اند. به دلیل فراوانی این خطاها و مجال اندک این پژوهش، فقط به بخش کوچکی از این موارد، اشاره می‌کنیم:

۲-۱. خطا در توضیح معنای لغات و جملات

در این بخش، برای پرهیز از تکرار، ابتدا متن اصلی را با علامت ستاره می‌آوریم، سپس نظر نویسندگان را، فقط با ذکر شماره صفحه، با علامت مربع نقل می‌کنیم و در ادامه، به صورت موجز، نظر نگارندگان مقاله را با علامت ضربدر می‌آوریم:

* «قلم [...] پیسه‌کلاغی است که حدیث فاوآبرد» (نسوی، ۱۳۷۰: ۳).

■ نویسندگان در مورد «حدیث فاوا بردن» گفته‌اند: «سخن به دوردست‌ها بردن، (البته فاوا به معنی شرمنده و رسوا هم هست که در این صورت می‌گوید: قلم آبروی سخن را می‌برد و آن را شرمنده و رسوا می‌کند)» (ص ۱۶).

× به دو دلیل می‌توان این سخن را نسنجیده و غیرعلمی دانست: اولاً کلمه «شرمنده» تناسبی با دیگر اجزای متن ندارد؛ ثانیاً با چه توجیهی می‌توان پذیرفت که قلم آبروی سخن را می‌برد و آن را

شرمنده می‌کند؟! گفتنی است که «فاوا برد» که در متن یزدگردی آمده است، تصحیح قیاسی فروزانفر است، و در یکی از نسخ به صورت «فراوا برد» آمده است که همین درست است: فراوا بردن: جابه‌جا کردن؛ نقل کردن. در تاج‌المصادر بیهقی «نقل» به «فراوا بردن» معنی شده است (ر.ک نسوی، ۱۳۷۰: ۷۵۶).

❖ «سرتراشیده است و سر سیاه می‌کند» (نسوی، ۱۳۷۰: ۸).

■ «سر سیاه می‌کند دو معنی دارد: ۱- نوک قلم باید با جوهر آشنا شود؛ ۲- بیچاره می‌کند» (ص ۲۱)؛
 × نویسندگان توضیح نداده‌اند قلمی که سرش سیاه است، چه کسی را، و چگونه بیچاره می‌کند؟! نویسنده در اینجا قلم را به استعاره کنایی به انسانی تشبیه کرده است و سپس کنایاتی به کار برده است که استخدام نیز دارند: «سرتراشیده‌بودن» استخدام کنایی دارد: در ارتباط با معنای حقیقی قلم، «سر» معنای نوک قلم دارد و به تراشیدن آن در زمان نوشتن اشاره می‌کند؛ و در پیوند با وجه استعاری قلم (انسان)، «سر» در معنی عضو معروف و تراشیدن در معنی ستردن موی سر است و مسلماً خضاب کردن موی تراشیده، کنایه از کار بیهوده و نابخردانه است. سرتراشیده، وجه کنایی دیگری نیز دارد و در معنی بی‌آبرو آمده است و هنوز هم در بعضی مناطق لرستان به صورت «سرتاشیده» رواج دارد.

«سر سیاه کردن» نیز استخدام دارد: در ارتباط با معنی حقیقی قلم، «سر» معنای «نوک قلم» دارد و سر سیاه کردن نیز در معنی مُرگبی شدن نوک قلم است؛ سیاه کردن سر نیز در معنای خضاب‌نهادن بر موی سر است؛ اما به نظر می‌رسد در این معنا نیز مفهومی کنایی نهفته باشد؛ چنان که در ابیات زیر آمده است:

در هند که موی سر پسندیده بود   سرها همه زیر موی زولیده بود
 چون خامه سرش کنند فی‌الحال سیاه   آن را که چو خامه سرتراشیده بود
 (قدسی مشهدی، ۱۳۷۵: ۶۵۵)

سیدحسن غزنوی نیز گوید:

سیه‌سر و دوزبان، لیک گنگ چون خامه   سپیدکار و دوروی و ضعیف چون قرطاس
 (۱۳۶۲: ۹۹)

- * «مطایبای ایام و لیالی، سوادِ عمر را به سیرِ متوالی درنوردیده» (نسوی، ۱۳۷۰: ۶).
- «شب و روز مانند شتران و اسبانی هستند که سیاهی و فواصل شهرها را به سرعت طی می‌کنند» (ص ۲۸).
- × نویسندگان «سوادِ عمر» را سیاهی و فواصل شهرها معنی کرده‌اند؛ یعنی مضاف‌الیه «عمر» را نادیده گرفته‌اند؛ و غیر از این، «سیرِ متوالی»، یعنی پیوسته رفتن را، به سرعت سیر تعبیر کرده و در توضیح معنا به بیراهه رفته‌اند. می‌توان این جمله را چنین معنا کرد: «کاروانِ روز و شب، شهر و دیارِ عمر را، با سفرِ پیوسته و مداوم طی کردند». گفتنی است که سوادِ ایهام نیز دارد: الف. دهات، شهر (دهخدا)؛ که در این معنا، سوادِ عمر اضافه تشبیهی است؛ ب. کنایه از موی سیاه.
- * «تأخیر و إهمال را که در کشفِ حال فرموده، جز تقصیر و إهمال، محمل‌های فراوان متصور [...]» (نسوی، ۱۳۷۰: ۸).
- «امهال: کوتاهی کردن» (ص ۳۵).
- × بدیهی است که امهال به معنی معوق گذاشتن، درنگ کردن و آهستگی کردن است (دهخدا). ایشان این کلمه را به جای واژه «اهمال» معنی کرده‌اند؛ زیرا این کلمه، در همین صفحه، دو بار، با معانی مختلف آمده، و توضیحی برای واژه اهمال نیامده است.
- * «من بنده خبرِ عودِ لشکری مرادی از جانبِ روم شنیده بودم» (نسوی، ۱۳۷۰: ۹).
- نویسندگان «لشکر مرادی» را لشکر آرزوها معنی کرده‌اند (ص ۳۹).
- × این پرسش برای مخاطب پیش می‌آید که لشکر آرزوها چرا باید از روم برگردد؟! شارحان محترم در وسط همان صفحه، این ترکیب را لشکر ناخواسته تاتار معنی کرده‌اند (همانجا). این بخش از کتاب، در مورد لشکر جلال‌الدین خوارزمشاه است و منظور نویسنده، لشکر نامراد و به آرزو نرسیده است که آن را به صورت استعاره تهکمیه، یا مجاز به علاقه تضاد، آورده است (در این باره ر.ک مقاله «به دیده انصاف بنگریم»؛ مندرج در انتهای: نسوی، ۱۳۷۰: ۷).
- * «گیاه سبز و زمرد به رنگ یکدگرند و لیک ازین به نگین دان کنند و زان به جوال (نسوی، ۱۳۷۰: ۱۵)»
- «گیاه سبز و زمرد فقط در رنگ شبیه یکدیگرند؛ ولی از زمرد نگین دان درست می‌کنند و از گیاه سبز جوال» (ص ۶۰).

× نویسندگان نقش معنایی حرف اضافه «به» را نادیده گرفته‌اند و به این نکته توجه نکرده‌اند که چگونه از زمرد «نگین دان» (جای نصب کردن نگین در انگشتری)، و از گیاه سبز «جوال» (کیسه یا گونی) می‌سازند؟! معنای صحیح بیت: گیاه سبز و زمرد، هر دو به رنگ سبز هستند؛ اما زمرد ارزشمند است و آن را به صورت قطعات کوچک در نگین دان انگشتری قرار می‌دهند؛ در حالی که گیاه سبز ارزش چندانی ندارد و مقادیر فراوانی از آن را در کیسه می‌ریزند.

* «صراحی غرغره در گلو افکنده، نوحه کار او می‌کرد و او قهقهه می‌پنداشت. پیاله به خون دل به حال او می‌گریست، و او قهوه می‌انگاشت» (نسوی، ۱۳۷۰: ۱۸).

■ «پیاله شراب برای او اشک خونین می‌ریخت و او تصور می‌کرد قهوه به او تعارف می‌کند» (ص ۶۸).

× نویسندگان، گذشته از اینکه جمله را به شکل نادرستی معنا کرده‌اند، به حضور کلماتی مثل «صراحی»، «پیاله» و «خون دل» (شراب سرخ)، توجه نداشته‌اند و قهوه را در معنی نوشیدنی معروف آورده‌اند؛ در صورتی که در اینجا به معنی «شراب» است (دهخدا: ذیل واژه).

* «کو آن پادشاه که از سربازی به گوی بازی نپرداختی؟! و از آبکار و عون، آبکار و عون حرب را شناختی؟!» (نسوی، ۱۳۷۰: ۱۸ و ۱۹).

■ شارحان محترم در توضیح نکات این جمله گفته‌اند: «آبکار، آبکار: جناس تام. اولی به معنای دوشیزگان و دومی به معنای پگاه برخواستن» (ص ۶۹).

× صرف نظر از غلط‌آملائی فعل «برخواستن» (برخاستن) باید گفت که ایشان در معنای کلمه «آبکار» دوم دچار خطا شده‌اند؛ زیرا کلمه‌ای که معنای سحرخیزی و پگاه برخاستن دارد، آبکار است نه آبکار (نک. دهخدا)؛ و اگر این واژه را به صورت آبکار معنا کنیم، جناس تام بین دو واژه، به جناس ناقص تنزل می‌یابد. کلمه آبکار دوم، جمع «بکر» است که معنای مناسب آن در متن، کارنو و بی‌سابقه است؛ که در سطح بعدی می‌تواند کنایه از جنگ سخت و خونین باشد (همان: ذیل بکر).

* «لاجرم به شومی طغیان و وبال عصیان پادشاهی که آن ثغر را بعد از بکاء طویل و رنه و عویل از جند آمده بود و دندان گرج به آسان سنان از آن کُند گردانیده و سخط آفریدگار «و کذلک نُوَلِّی بَعْضَ الظَّالِمِینَ بَعْضاً بِمَا کَانُوا یَکْسِبُونَ» به لشکرگاه تاتار، دمار از آن رباع و دیار برآورد» (نسوی، ۱۳۷۰: ۲۵).

■ «ناچار به شومی سرکش و عصیان آن شاهی که آن سرزمین را پس از گریه و شیون زیاد از ناحیه

جند آورده بود و طمع مردم گرجستان را به آنجا برده بود (به وسیله نیزه) و سرانجام خشم خدا، آن محله‌ها را از چنگال او درآورد» (ص ۸۶).

× گذشته از اینکه شارحان محترم، مصدر (سرکشی) را به صورت صفت (سرکش) آورده‌اند، از این عبارت چه معنایی به دست می‌آید؟! آن سرزمین را از ناحیه جند آورده بود، یعنی چه؟! این بخش از کتاب *نفته المصنوع*، ابهاماتی دارد که محل بحث محققان بوده است؛ اما شارحان محترم، همچون برخی شارحان دیگر (نک. موسویان، ۱۳۹۳: ۵۹؛ و ثروت، ۱۳۹۱: ۱۲۳)، با توضیح مفردات و آوردن عباراتی بی معنی از کنار پیچیدگی‌های آن گذشته‌اند. در شرح این بخش، دو پرسش برای پژوهشگران پیش می‌آید: الف. از جند آمده بود، یعنی چه؟ ب. نهاد جمله کیست؟ سیدمحمد راستگو معتقد است که عبارت «از جند آمده بود» تصحیف «خندانده بود» است (راستگو، ۱۳۶: ۲۲۱)؛ خندانن ثغر، در معنی گسترش دادن مرز و کشورگشایی است. بنابراین «... پادشاهی که آن ثغر را بعد از بکاء طویل و رنه و عویل خندانده بود» یعنی به ناچار خشم خدا، به سبب شومی طغیان و گناه سرکشی در برابر پادشاهی که مرزهای آن ناحیه را، بعد از زاری و بدحالی، گسترش داده و گرجی‌ها را از آن ناحیه رانده و تار و مار کرده بود ... ثغر در معنی مرز است اما در معنای دندان با خندانن ابهام تناسب می‌سازد. در جای دیگری از کتاب *نفته المصنوع*، نویسنده پادشاه را «مضحک ثغور مسلمانی» (خنداننده مرز مسلمانان) خوانده است (نسوی، ۱۳۷۰: ۴۵) و همین ابهام تناسب را بین «ثغور» و «مضحک» برقرار کرده است. نمونه‌هایی تعبیر «خندان مرز» در زبان عربی وجود دارد؛ از جمله در بیت زیر از سعاده بن عبدالله: «و ماضِحَكْتُ ثُغُورَ الشَّامِ إِلَّا / وَ فِيهَا مِنْ مَحَاسِنِكُمْ رُضَاب» (همان: ۷۵۰)؛ و در نامه‌ای از صاحب کافی که در پاسخ شمس المعالی قابوس بن وشمگیر نوشته شده است: «[...] إِذِ الْمَعَالِي تَعُدُّنِي فِي الْأَمِيرِ [مولای] بَأَكْثَرِ مِمَّا ضَحِكْتُ عَنْهُ ثُغُورُ سُلْطَانِهِ [...]» (همان: ۷۵۱)؛ و نیز بیت زیر از صفی الدین حلی با ابهام: «ضَحِكْتُ ثُغُورَ حَدَائِقِ الْأَرْضِ / فَسَهَتْ عُيُونُ النَّرَجِسِ الْعُضُّ» (صفی الدین حلی، بی تا: ۷۳۳)؛ مسعود سعد نیز گفته است: «دَهْنِ مَمْلَكْتِ نَخْنَدُ خَوْشٍ / تَا سَرِ تَيْغٍ تَو بَغْرِيْدِ زَارِ» (مسعود سعد، ۱۳۳۹: ۱۸۳). نمونه‌های فوق، مؤید نظر راستگو هستند و نویسندگان نیز قول ایشان را منطقی و موجه می‌دانند.

در خصوص ابهام دوم، راستگو نهاد جمله را «سخط آفریدگار»، و «واو» قبل از «دندان گرج» را زائد دانسته است: سخط آفریدگار، به (به سبب) شومی طغیان و عصیان... به (با) لشکر تاتار، دمار از آن رباع و دیار برآورد. این معنا نیز منطقی است؛ اما نویسندگان معتقدند که وجه دیگری از معنا وجود

دارد که می‌تواند محل تأمل باشد؛ به این صورت که نهاد جمله را شومی طغیان، وبال عصیان و سخط پروردگار می‌داند: «شومی طغیان، وبال عصیان و سخط پروردگار، به (با) لشکر تاتار، دمار از آن رباع و دیار برآورد»؛ در این تأویل، حرف «به» در عبارت «به شومی طغیان...» اضافه می‌نماید که با توجه به رسم الخط قرن ششم که حرف اضافه «به» را در بسیاری از موارد به کلمه بعد می‌چسبانده‌اند؛ و همچنین نبود نظام نقطه‌گذاری، می‌توان گفت ممکن است کاتب دندانه اضافه‌ای به کلمه شومی اضافه کرده باشد که این امر، باعث گمراهی محققان شده است.

* «و مصالح دیگر که تفصیل آن درازنایی دارد» (نسوی، ۱۳۷۰: ۲۶ و ۲۷).

■ شارحان محترم گفته‌اند: «درازنایی: کنایه از قلم دراز داشتن، زیاد تراشیدن و در نتیجه پرحرفی کردن، کنایه از فعل، ایما» (ص ۹۱).

× ایشان در شرح این جمله، حتی به فرهنگ‌های در دسترس نیز مراجعه نکرده‌اند. بدیهی است که درازنا، در معنی درازا و طول و تفصیل آمده است (دهخدا)؛ و ارتباطی با «نای» در معنی نی و قلم ندارد.

* «آخر کار مطاوعت، من قُرطِ الأذن لازم گشت» (نسوی، ۱۳۷۰: ۳۱).

■ نویسندگان عبارت «من قُرطِ الأذن» را کنایه از کمال اطاعت و بندگی و خدمتکاری دانسته‌اند (ص ۱۰۲).

× چنان‌که می‌دانیم، معنای تحت‌اللفظی این عبارت، «از بن گوش» است. به نظر می‌رسد که نویسندگان با مراجعه به لغت‌نامه دهخدا، معنای فوق را ذکر کرده‌اند (نک. دهخدا: ذیل «از بن گوش»). یزدگردی نیز در شرح نفثة المصدور همین معنا را آورده است (نسوی، ۱۳۷۰: ۱۸۱)؛ اما با اندکی تأمل در بافت متن درمی‌یابیم که این کنایه در معنای «بااکراه و بالاجبار» آمده است؛ زیرا نویسنده اذعان می‌کند که با اکراه و اجبار رسالت در برابر ایوبیان را پذیرفته است: «و راستی از حوالت آن رسالت، که حاصلی جز خجالت نداشت، می‌جوشیدم» (همان: ۳۱). این کنایه در جای دیگری از نفثة المصدور نیز آمده است: «مرگ را با همه ناخوشی، با دل خوش کرده و به قضا از بن گوش رضا داده» (همان: ۵۳). نکته قابل تأمل این است که شارحان محترم، در شرح جمله دوم نیز، بدون در نظر گرفتن معنای جمله، عبارت «از بن گوش» را در معنی کنایی «از ته دل کاری را انجام دادن» معنی کرده‌اند (ص ۱۷۷). این کنایه، همچون کنایه «از بن دندان»، به علت لغزش پژوهشگران^۱، معنایی مخالف معنای اصلی خود یافته است (برای مطالعه بیشتر، ر. ک: چترایی،

۱۳۸۰؛ و نیز حیدری، (۱۳۹۰).

* «خبر رسانید که پنجاه طُلب از اَطلابِ ملاعینِ تاتار، [...] بر قصد لشکر بر جانب ارمن گذشتند» (نسوی، ۱۳۷۰: ۳۲).

■ «خبر آمد پنجاه نفر از سران فرماندهان مغول لعنت شده، [...] به قصد حمله به لشکر ما، از مرزهای ارمنستان نیز گذشته‌اند» (ص ۱۰۷).

× شارحان کلمه «طُلب» و «اَطلاب» را سران و فرماندهان معنی کرده‌اند. توجه به ادامه متن، مخاطب را از هر توضیحی بی‌نیاز می‌کند که سخن در توصیف «دسته‌های لشکر» است؛ سپاه‌یانی که «كَأَنَّهَا أَرْكَانُ يَدْبُلٍ أَوْ هَضَابُ شَمَامٍ» (نسوی، ۱۳۷۰: ۳۲): (گویی که پایه‌های کوه یَدْبُل و پشته‌های کوه شمام هستند). نکته قابل تأمل این است که یزدگردی در خصوص این واژه توضیحی آورده است (همان: ۳۶۴)؛ و نویسندگان، علاوه بر اینکه نکته تازه‌ای در شرح این جمله نیاورده‌اند، با سهل‌انگاری و بی‌توجهی به توضیحات ایشان، باعث گمراهی مخاطبان نیز شده‌اند.

* «نتوان شناختن زشتابش به صفِ خصم کان جایگه که روی نهاده است یک کس است» (همان: ۳۳)

■ «آن قدر برای نبرد با دشمن شتاب دارد که نمی‌توان تشخیص داد که یک نفر به سوی دشمن حمله می‌کند» (ص ۱۱۰).

× شارحان مصراع دوم را، بدون اینکه پیچیدگی خاصی داشته باشد، اشتباه معنی کرده‌اند. معنای صحیح بیت این گونه است: فرد رزم‌آور چنان با سرعت و جسارت پیش می‌رود که نمی‌شود فهمید در صف دشمن حتی یک نفر ایستاده است یا نه؟ به بیان دیگر؛ چنان با تهور و سرعت پیش می‌رود که گویی حتی یک نفر را در مقابل خود نمی‌بیند.

* «صورت کرده که عراق مَبَشَّرٌ أَحْزَانٍ وَ مَنْدِرٌ إِخْوَانٍ مِنْ خَوَاهِدٍ بُوَد» (نسوی، ۱۳۷۰: ۳۶).

■ «تصور می‌کردم که عراق و عراقیان مژده غم و غصه‌ها و خبر ترسناک را از من خواهند شنید» (ص ۱۱۹).

× «مژده غم و غصه‌ها» عبارتی هذیان گونه است که هیچ کمکی به توضیح متن نمی‌کند و گرهی بر مشکلات آن نیز می‌افزاید. معنای جمله، به زبان ساده، این گونه است: عراق به غم‌های من مژده آمدن غم‌های جدید را می‌دهد؛ و برادرانم را، با خبر آمدن مصیبتی بزرگ، می‌ترساند. بیدل نیز در

مضمونی مشابه، گفته است: «طرب را ماتم غم نام کردند» (بیدل، ۱۳۴۱: ۴۳۰/۱).

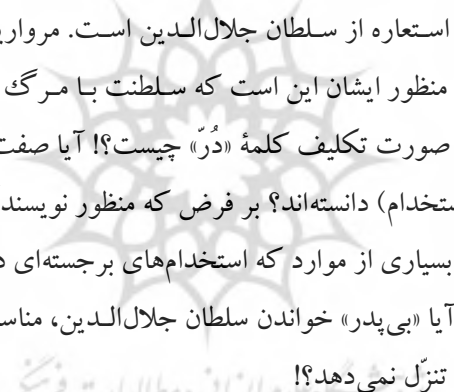
* «ای در غرقابِ نار به کارِ آب پرداخته» (نسوی، ۱۳۷۰: ۴۱).

■ «ای آدم بی خیال که در مسیر آتش قرار گرفته‌ای و مشغول امور مربوط به آب هستی (در دل آتش جنگ، به خیال خودت خوش گذرانی و آب‌بازی می‌کنی)» (ص ۱۳۵).

× کسی که کمترین انسی با ادبیات گذشته داشته باشد، می‌داند که «کارِ آب» معنای باده‌نوشی دارد (دهخدا)؛ و شرایط متن این مجوز را به شارحان محترم نمی‌دهد که معنای سخیف آب‌بازی را برای آن وضع کنند.

* «خرمهره گردِ درِ یتیم سلطنت حمایل گشته» (نسوی، ۱۳۷۰: ۴۲).

■ نویسندگان در توضیح واژه «یتیم» گفته‌اند: «یتیم: کودک پدرمرد، بی‌ظنیر و بی‌مانند. در متن هر دو مورد معنی می‌دهد» (ص ۱۴۱).

× ترکیب «درِ یتیم سلطنت» استعاره از سلطان جلال‌الدین است. مروارید و صفت «پدرمرد» چه ارتباطی با هم دارند؟! آیا منظور ایشان این است که سلطنت با مرگ جلال‌الدین پدر خود را از دست داده است؟ در این صورت تکلیف کلمه «در» چیست؟! آیا صفت یتیم را به صورت مشترک برای در و جلال‌الدین (استخدام) دانسته‌اند؟ بر فرض که منظور نویسندگان، این است که کلمه یتیم استخدام دارد (گرچه در بسیاری از موارد که استخدام‌های برجسته‌ای در متن وجود دارد، به این صنعت اشاره نکرده‌اند)؛ آیا «بی‌پدر» خواندن سلطان جلال‌الدین، مناسب حال و مقام متن است و ارزش ادبی آن را تنزل نمی‌دهد؟!

* «جهان جهان، هیچ تبع را تبع نگشته است» (نسوی، ۱۳۷۰: ۴۹).

■ «دنیایی که بی‌ثبات و بی‌قرار است، هیچ حاکمی را بدون تابع و پیرو نگذاشته است» (ص ۱۶۹).

× سهل‌انگاری‌های نویسندگان به حدی است که جملات سراسر و بدون تعقید را نیز با خطاهای فاحش معنی کرده‌اند. کلمه «تبع» لقب عام پادشاهان یمن است (دهخدا)؛ که در اینجا مجازاً در معنی پادشاه آمده است. «تبع» نیز در معنی دنباله‌رو یا پیرو آمده است. با توجه به این توضیحات، معنای جمله این گونه است: جهان گذرا و ناپایدار، از هیچ پادشاهی پیروی نکرده است؛ یعنی به خواسته هیچ پادشاهی عمل نکرده و در نهایت، قدرت و شوکت او را دچار زوال کرده است.

* «خود تاتار به شبخیز راه گریز گرفته بود» (نسوی، ۱۳۷۰: ۵۲).

■ «تاتار در صبح خیلی زود، راه فرار در پیش گرفته بودند» (ص ۱۷۸).

× نویسندگان بدون توجه به روایت، در توضیح این جمله دچار خطا شده‌اند. با اندکی تأمل در معنای جملات قبل و بعد، می‌توانیم دریابیم که منظور نویسنده این است که مغولان راه گریز را بر سپاهیان و همراهان جلال‌الدین بسته بودند؛ زیرا نسوی در ادامه می‌گوید: «تا به هر جانب که دوانیدم، بلا را گردِ خویش درآمده دیدم و [...] از تاتار در تاتار می‌گریختم» (ص ۵۳).

* «با آه سرد اسپ گرم کرده، می‌راندم» (نسوی، ۱۳۷۲: ۵۶).

■ نویسندگان عبارت «اسپ گرم کرده» را به صورت صفت و موصوف خوانده و آن را «اسب تندرو و سریع» معنی کرده‌اند (ص ۱۸۶)؛ و در توضیح معنای جمله گفته‌اند: «با افسوس و ناراحتی، اسب تند و تیز را می‌راندم» (همان: ۱۸۸).

× بدیهی است که این عبارت را باید به صورت نهاد و مسند بخوانیم، نه صفت و موصوف! «اسب گرم کردن»؛ کنایه از تاختن است؛ زیرا اسب در اثر دویدن، عرق می‌کند و بدنش گرم می‌شود. نسوی در جای دیگری، قریب به همین مضمون، گفته است: «نیم شبی راه گرفته می‌راندم، و بر عزم خوی، اسپ در عرق نشانده، می‌رفت» (۸۶).

* «شهری از آیامی باشوهر، جوشان، و خلقی از یتامی بامادر و پدر، خروشان» (همان: ۶۰).

■ نویسندگان این عبارت را این‌گونه معنا کرده‌اند: «شهری از بیوه‌زنان با شوهرانی که در حال جوشش و آشفتگی هستند؛ و خلقی از افراد یتیم در حالی که پدر و مادرشان در حال خروش بودند» (ص ۱۹۶).

× خطای نویسندگان در این است که کلمات «شوهر» و «مادر و پدر» را به صورت مکسور خوانده‌اند و آن‌ها را، به ترتیب، فاعل «جوش» و «خروش» دانسته‌اند؛ در صورتی که فاعل این دو فعل، «ایامی» (بیوه‌زنان) و «یتامی» (یتیمان) است. بر این مبنا، معنای این عبارت چنین خواهد بود: شهر پر بود از جوشش و بی‌قراری زنان بیوه شوهردار (پارادوکس)؛ یعنی زنانی که شوهر داشتند؛ اما آن‌ها را از همسرانشان جدا کرده بودند؛ و خروش و زاری یتیمانی که پدر و مادر داشتند (پارادوکس)؛ اما آن‌ها را از پدر و مادرشان گرفته بودند.

* «جمال‌علی عراقی [...] با کهنه‌عوانی که در آن شهر بود، به شرکت عیان خر فرا کاروان کرده، و از آن نوحاسته کهنه‌دولی زن کرده» (نسوی، ۱۳۷۰: ۷۵).

■ شارحان در توضیح عبارت «کهنه‌دول» گفته‌اند: «در اینجا کنایه از پیرزن. (دول، آلت تناسلی مرد است که برای زن به کار رفته است) (ص ۲۳۹).

× چنان که می‌دانیم، در روزگار نسوی، شرم مرد را بدین نام نمی‌نامیده‌اند. از بین معانی مختلف کلمهٔ دول، می‌توان دو معنی را مورد نظر نویسنده دانست: الف. مقلوب «دلو» و به همان معنی است؛ ظرفی که نوعاً از پوست حیوانات سازند و بدان آب از چاه کشند (دهخدا)؛ در اینجا استعاره از شرم زن است و نویسنده، با مجاز ذکر جزء و ارادهٔ کل، شرم زن مخاطب خود را، بر اثر مداومت در فحشا، با وجه‌شبه فراخی، به دلوی کهنه مانند کرده است؛ ب. هیز و هرزه (همان).
* «من نیز خواسته‌ام، که چنانکه در طبایع مرگب است (ع) وَ كَلْتُ لِلْخَلِّ كَمَا كَالُ لِي، را کار فرمایم» (نسوی، ۱۳۷۰: ۱۱۹).

■ نویسندگان عبارت «چنانکه در طبایع مرگب است» را چنین معنا کرده‌اند: «همان‌طور که در سرشت حیوانات اهلی است» (ص ۳۵۳).

× ایشان کلمهٔ مُرگب را «مرگب» خوانده‌اند و بدون توجه به ساختار متن، آن را «حیوان اهلی» معنی کرده‌اند. معنای این عبارت، به زبان ساده، چنین است: آن‌گونه که در سرشت‌ها ترکیب یافته است و وجود دارد.

۲-۲. سهل‌انگاری در توضیح صنایع بلاغی

به‌طور کلی می‌توان گفت در این اثر، علی‌رغم عنوان کتاب، اشاره به صنایع بلاغی برجسته همچون استخدام، ایهام تناسب، ایهام ترجمه، ایهام تضاد، ایهام ترادف و... در حاشیهٔ مطالب دیگر قرار گرفته و جزو دغدغه‌های اصلی نویسندگان نبوده است. نکتهٔ دیگر این است که نویسندگان در تشخیص و توضیح همان موارد اندک نیز یا سهل‌انگاری کرده‌اند و یا از اصطلاحات ادبی مناسب بهره نبرده‌اند. برای مثال به چند نمونه اشاره می‌کنیم:

- زمین که از قطرات ژاله رنگ لاله داشتی، (ع) تُرَى عَنْ دَمٍ قَتَلَى بِحُمْرِهِ عَنَدَمَ (نسوی، ۱۳۷۰: ۱). شارحان محترم در توضیح عناصر بلاغی این جمله گفته‌اند: «حُمْرَهُ عَنَدَمَ: کنایه از افسردگی، کنایه از صفت، ایما» (ص ۹). اجزای این عبارت را می‌توان این‌گونه شرح داد و معنا کرد: دَم: خون؛ قَتَلَى: کشتگان؛ حُمْرَهُ: سرخی؛ عَنَدَمَ: خون سیاوشان یا چوب بقم (دهخدا)؛ با توجه به این توضیحات، معنای متن این‌گونه است: [زمین] از خون کشتگان به سرخی گیاه خون سیاوشان یا چوب بقم به چشم می‌آید. آنچه در این معنا برجسته می‌نماید، دو آرایهٔ تشبیه و اغراق است؛ معلوم نشد که نگارندگان با چه

توجیهی، عبارت «حُمْرَه عَنَدَم» را کنایه از افسردگی دانسته‌اند!

- نویسندگان در توضیح عبارت «سلامت از میان اُمّت چون زه کمان گوشه‌نشین شده» (نسوی، ۱۳۷۰: ۲)، به استخدام موجود در صفت «گوشه‌نشین» اشاره نکرده‌اند و با اصطلاح «ایهام‌برانگیز» به توضیح آن پرداخته‌اند (ص ۱۵).

- در توضیح عبارت «خاطر [...] چون زلف دلبران پریشان» (نسوی، ۱۳۷۰: ۷)، آن را از مقوله تشبیه محسوس به محسوس دانسته‌اند (ص ۲۹)؛ در صورتی که صفت «پریشان» استخدام دارد؛ و در ارتباط با کلمه «خاطر» در معنای اضطراب و نگرانی است؛ و در پیوند با «زلف» معنای آشفتگی ظاهری دارد.

- ایشان همچنین در شرح عبارت «تن [...] مانند چشم خوبان ناتوان» (نسوی، ۱۳۷۰: ۷)، همچون مورد قبل، فقط آن را تشبیه محسوس به محسوس دانسته‌اند (همانجا)؛ که در اینجا نیز صفت «ناتوان» وجهی استخدامی دارد؛ زیرا در ارتباط با «تن»، معنای نحیف و ضعیف می‌یابد و در پیوند با «چشم»، در معنی کیفیتی در زیبایی چشم که آن را اصطلاحاً خماری می‌گویند، آمده است؛ موارد فراوان دیگری نیز وجود دارد که نویسندگان به استخدام موجود در آن‌ها اشاره نکرده‌اند؛ مثلاً: استخدام فعل «ریخته شدن» (ص ۳۳) در عبارت «آب رویی که [...] مانند آب جوی ریخت» (نسوی، ۱۳۷۰: ۷).

- ایشان در توضیح جمله «و از این صدرنشین دلگیری، یعنی اندوه، حکایت شکایت آمیز فروخوانم» (نسوی، ۱۳۷۰: ۳)، عبارت «صدرنشین دلگیری» را تشبیه بلیغ اضافی دانسته‌اند (ص ۱۷)؛ در صورتی که باید آن را کنایه از موصوف دانست.

- نویسندگان در شرح جمله «از سرگذشت‌های خویش که کوه پای مقاسات آن ندارد و دود آن چهره خورشید را تاریک کند» (نسوی، ۱۳۷۰: ۴)، گفته‌اند: «دود: استعاره از آهو؛ چون تاریک کردن مشبه به را تقویت می‌کند، مصرح مرشحه» (ص ۲۱)؛ ارتباط دود و آهو بر نگارندگان روشن نشد. شاید مرادشان «آه، و چون ...» بوده باشد.

- نویسندگان در توضیح جمله «غصّه إخوان نامُصادِق و أصدِقَاءِ مُمَازِقِ اِگر با گور بری درنگنجی» (نسوی، ۱۳۷۰: ۶)، گفته‌اند: «درنگنجیدن در گور: کنایه از آرام‌نگرفتن، کنایه از فعل، ایما» (ص ۳۰). با دقت در معنای این عبارت، می‌توان گفت کنایه‌ای در آن وجود ندارد؛ بلکه غم با استعاره مکینیه و بیانی اغراق آمیز، به چیزی مانند شده که جزوی از وجود شخص شده و به سبب حجم زیاد، در گور نمی‌گنجد.

- ایشان در شرح نکات بلاغی عبارت «با استعانت عمرو و زید، و تقدیم انواع حیل و کید [...]»

(نسوی، ۱۳۷۰: ۱۴)، رابطه بین دو واژه زید و کید را جناس مطرف دانسته‌اند (ص ۵۷)؛ در صورتی که این دو واژه با هم سجع متوازی دارند.

- شارحان محترم در عبارت «آن که [...] از درق تیر هدف تیر ساختی» (نسوی، ۱۳۷۰: ۴۴)، ترکیب «درق تیر» را تشبیه بلیغ اضافی دانسته‌اند (ص ۱۵۰). معنای عبارت چنین است: «کسی که سپر عطارد را هدف تیر خود می‌کرد»؛ صنایع برجسته این عبارت را می‌توان چنین برشمرد: «درق تیر» اضافه استعاری است؛ یعنی عطارد به جنگاوری مانند شده که سپر دارد و سپر عطارد را هدف تیر کردن، کنایه از قدرت و مهارت در تیراندازی است. بین کلمه تیر و تیر جناس تام وجود دارد و کلمات درق و هدف، با تیر اول ایهام تناسب دارند. چنان که می‌بینیم، تشبیهی در این عبارت صورت نگرفته است.

- نویسندگان در عبارت «مسیح بود، جهان مرده را زنده گردانید، پس به افلاک رفت. کیخسرو بود، از چینان انتقام کشید و در مغاک رفت» (نسوی، ۱۳۷۰: ۴۷)، رابطه بین کلمات «افلاک» و «مغاک» را سجع متوازی دانسته‌اند (ص ۱۶۳)؛ در صورتی که با هم سجع مطرف دارند.

- در توضیح نکات عبارت «آن صدر که از کون خر برون جست و بر اسپ نشست» (نسوی، ۱۳۷۰: ۷۵)، یزدگردی ترکیب «کون خر» را کنایه از احمق و بی‌تمیز دانسته است (همان: ۵۲۰)؛ شارحان محترم نیز خطای ایشان را تکرار کرده‌اند (ص ۲۳۹). باید به این نکته توجه داشت که این ترکیب، در عبارت «از کون خر برون جستن» آمده است و نباید آن را بدون توجه به جایگاهش در متن معنا کنیم. با توجه به ارتباط معنایی اجزای جمله، «از کون خر برون جستن» کنایه از «بی‌اصل و نسب بودن» است.

- «علی رعم استحقاق و اهلیت و کوری مردمی و انسانیت او را به دیوان نشانند» (نسوی، ۱۳۷۰: ۷۸ و ۷۹). نویسندگان در شرح آرایه‌های این بخش از متن، گفته‌اند: «کوری مردمی: کنایه از نداشتن انسانیت و مردانگی، کنایه از فعل و مصدر، ایما»؛ و در ادامه افزوده‌اند: «کوری مردمی: مردمی ایهام دارد: ۱- مردمک چشم؛ ۲- انسانیت» (ص ۲۴۸). کوری مردمی و انسانیت؛ یعنی به کوری چشم انسانیت، برخلاف مردمی و انسانیت! در این معنا، مردمی یا انسانیت، با استعاره کنایی شخصیت انسانی یافته است. علاوه بر این، کلمات مردم (مردمک) و انسان (انسان‌العین)، با چشم ایهام تناسب دارند که نویسندگان به آن اشاره‌ای نکرده‌اند؛ بنابراین ایهامی در متن دیده نمی‌شود.

- «اگر قلم در نام آنکه نامم نمی‌برد، نتوانم کشید [...]، قلم از ذکر او بشکنم» (نسوی، ۱۳۷۰: ۱۱۹ و ۱۲۰). شارحان گرامی در شرح این بخش گفته‌اند: «قلم در نام کسی کشیدن: کنایه است از کسی نام بردن. قلم کشیدن: خط کشیدن. [...] قلم شکستن از ذکر کسی: کنایه از کسی را با قلم یاد کردن» (ص

۳۵۳). ایشان این دو کنایه را دقیقاً به صورت برعکس معنا کرده‌اند؛ «قلم در نام کسی کشیدن»، کنایه است از فراموش کردن او؛ و «قلم از ذکر کسی شکستن»، کنایه است از ذکر او را مکتوب نکردن، از او یاد نکردن.

۳-۲. بی توجهی به روایت تاریخی متن

یکی از ضعف‌های عمده این اثر، این است که نویسندگان کمترین توجهی به روایت تاریخی متن نداشته‌اند؛ مثلاً: در بخشی از *نقشه‌المصدر*، جلال‌الدین تصمیم می‌گیرد که برای مقابله با لشکر مغول، سفیری را جهت درخواست کمک نظامی به دربار سلاطین ایوبی و عادل‌ی بفرستد. پس از رایزنی با مشاوران و صاحب‌نظران، نسوی را برای این مقصود برمی‌گزینند؛ اما او خجالت می‌کشد که به دربار ملک‌اشرف (برادرزاده صلاح‌الدین ایوبی) برود؛ زیرا در سال‌های گذشته، به سبب شکست سخت سپاه صلاح‌الدین ایوبی از سپاه جلال‌الدین، بین آن‌ها کدورتی به وجود آمده است. نویسنده در این باره می‌گوید: «گفتند: «رسولی باید فرستاد که از ظاهر کار مزاج حال بازداند؛ تا خاتمت کار، بعد از قیل و قال بسیار، من بنده بدان رسالت مندوب شدم و راستی از حوالت آن رسالت، که حاصلی جز خجالت نداشت، می‌جوئیدم» (نسوی، ۱۳۷۰: ۳۰ و ۳۱). شارحان محترم در این خصوص این گونه نوشته‌اند: «گفتند: «باید پیک و رسولی برای حل مشکلات بفرستیم، تا واقعیت امر را بفهمد» تا اینکه در آخر، پس از گفتگوی بسیار، بنده را برای این کار مهم برگزیدند و به راستی که از پذیرش این مسئولیت که برای من نتیجه‌ای غیر از خجالتی نداشت، در درون خودم می‌جوئیدم» (ص ۱۰۰)؛ ایشان مشخص نکرده‌اند که نویسنده از کجا به کجا؛ و با چه هدفی می‌رود؟ و چرا از رفتن خجالت می‌کشد؟ آیا برگردان لفظ به لفظ این متن، کمکی به مخاطب می‌کند؟ شارحان محترم در بسیاری از موارد، در توضیح وقایع دچار لغزش و خطا شده‌اند. در ادامه به برخی از این خطاها اشاره می‌کنیم:

* تراخیی را که در باب تفقُّد تو رفته است، همه بر بی‌غمی حمل مکن که اسباب

آن متکثّر است (نسوی، ۱۳۷۰: ۸).

■ «تأخیری که در مورد دلجویی از تو روا داشته‌ام (به تو نامه ندادم)، را بر بی‌غم بودن من در مورد خودت تصور مکن؛ زیرا که دلایل تأخیر من فراوان است» (ص ۳۶). شارحان به این نکته توجه نکرده‌اند که نسوی در ابتدای همین پاراگراف گفته است: «اوست آن نیک‌عهدی که ابنای عهد، در وفای عهد، غبار او نتوانند شکافت» (همانجا)؛ یعنی سخن در مورد کسی غیر از خود نویسنده

است. در واقع کتاب *نفثة المصدور* نامه‌ای است که نسوی به پسرعم خود - سعدالدین - نوشته است و از اینکه آن شخص، نامه‌ای به او نداده است، به صورت غیرمستقیم گلایه می‌کند و در پایان نامه (کتاب) به او می‌گوید: «هیئات، به بیابان‌ها که در میان ما بین است، مغرور نباید شد، که کوه به کوه نرسد، و آدمی به آدمی برسد [...]» (همان: ۱۲۴). نویسندگان در جای دیگری نیز این خطا را مرتکب شده‌اند؛ آنجا که نسوی می‌گوید: «در این مدّت که خبر خداوندی جز از نسیم - که نه نسیم می‌خواهد و نه زر - نشنیده است [...]» (همان: ۱۲۱)، با سعدالدین سخن می‌گوید؛ اما نویسندگان مخاطب او را جلال‌الدین دانسته‌اند (ص ۳۵۹).

* «قضای بد، دیده باریک‌بین را تاریک گردانید» (نسوی، ۱۳۷۰: ۱۷).

■ «سرنوشت بد چشم باریک‌بین و آینده‌نگر مرا کور کرده بود» (ص ۶۴). شارحان این قسمت از متن را در ارتباط با نویسنده کتاب (نسوی) دانسته‌اند؛ در حالی که این بخش، گلایه نویسنده از بی‌توجهی جلال‌الدین خوارزمشاه به هجوم بنیان‌کن تاتار است؛ چنان که نسوی در ادامه می‌گوید: «[...] به اوتار مَلاهی از اوطار پادشاهی متشاغل گشته، سرود رود درود سلطنت او می‌داد، و او غافل [...]» (۱۸).

* «فی الجملة نسیم صباي قبول از مَهَبِ اقبال این پادشاه، یعنی مُرْسَلٌ اِلَيْهِ، بر حال من پریشان‌حال وزید، تا یک‌سری اقوال سرسری را به مُصْرِي برداشت و نَبْهَرَه احوال مُزَيَّف را سره انگاشت» (همان: ۳۱).

■ «خلاصه حرف سلطان را من پریشان‌حال پذیرفتم تا اینکه به‌تنهایی برخی سخنان بیهوده و بی‌اعتبار را مهم و معتبر تلقی کردم و احوال نامناسب و آشفته را نیکو و بهبودیافته تلقی کردم» (ص ۱۰۴). نویسندگان، «سلطان» را جلال‌الدین؛ و فاعل فعل «برداشت» و «انگاشت» را نسوی دانسته‌اند؛ در صورتی که در ادامه درخواست کمک نظامی از سلاطین ایوبی، نسوی به دربار آن‌ها وارد شده؛ و او را محترم داشته‌اند. شکل صحیح برگردان متن این گونه است: سپاس خداوند عالم را که مورد قبول پادشاهی (ملک مظفر ایوبی) که به نزد او به رسولی آمده‌ام، قرار گرفته‌ام؛ تا اینکه ایشان سخنان بی‌ارزشی را، که حامل آن بودم، مهم و در خور توجه دانست و رفتار و احوال ناخالص و تقلبی مرا، خالص و باارزش تلقی کرد.

* «چند روز در آن ساحت با راحت و جناب جنات صفت [...] روزگار گذرانید» (نسوی، ۱۳۷۰: ۳۲).

■ «چند روز در آن میدان راحتی‌ها و درگاهی که مانند بهشت است (خوارزم‌شاه) [...] زمانی را گذرانیدم (ص ۱۰۷). در این بخش از متن، نسوی وارد دربار ایوبیان شده است؛ اما نویسندگان، به غلط، آن را دربار خوارزمشاهیان دانسته‌اند.

* «سَدُّ يَاجُوجَ تاتار گشاده گشت و اسکندر نی» (نسوی، ۱۳۷۰: ۵۰).

■ «(بی‌خیالی و بی‌کفایتی این پادشاه به جایی رسیده است که) انگار تاتار مانند قوم یاجوج سدّ اسکندر را شکسته‌اند و اسکندر اینجا نیست» (ص ۱۷۰). جای حیرت است که شارحان تا این اندازه نسبت به روایت داستانی کتاب سهل‌انگاری کرده‌اند! در این قسمت، سلطان جلال‌الدین کشته شده است و نسوی در رثای او سخن می‌گوید؛ چنان که در دو سطر قبل گفته است: «ای مرگ پیکار فروگذار، چون همه تیر انداختی» (همانجا)؛ یعنی با کشته‌شدن جلال‌الدین، مرگ همه تیرهای خود را به هدف زده است؛ بنابراین بحث از بی‌خیالی و بی‌کفایتی جلال‌الدین نیست.

* «و سَاعَةٌ فَسَاعَةٌ وَاحِدًا فَوَاحِدًا نَنْقُضُهَا مِنْ أُطْرَافِهَا می‌بریدند» (همان: ۵۶).

■ «ساعت به ساعت، یک به یک» (آن را از اطراف آن کاهش می‌دهیم) طی می‌کردم» (ص ۱۸۸). شارحان محترم، در این بخش، فاعل جمله را نویسنده (نسوی) دانسته‌اند. با کمترین دقتی در این عبارت؛ و به قرینه فعل «می‌بریدند»، می‌توان پی برد که فاعل این جمله نویسنده نیست؛ بلکه نویسنده در خصوص قوم تاتار سخن می‌گوید و فعل «بریدن» در معنی مجازی «فتح کردن» به کار رفته است. معنی عبارت چنین است: [مغولان] لحظه به لحظه و یکی پس از دیگری - مثل بریدن از کناره‌های چیزی - [سرزمین‌ها را] فتح می‌کردند.

۴-۲. خطا در ضبط کلمات و جملات

در این بخش، ابتدا خطای نویسندگان را ذکر می‌کنیم و در ادامه، بدون توضیحات اضافی، شکل

صحیح متن را می‌آوریم:

* عَشَ رَجَبَانَ تَرَ عَجَبًا (ص ۱۰). ■ عَشَ رَجَبًا تَرَ عَجَبًا (نسوی: ۲).

* خُتُوْتَانٍ وَقَدْ وَصَلَ (ص ۲۷ و ۲۸). ■ خُطُوْتَانٍ وَقَدْ وَصَلَ (نسوی: ۶).

* کارهایی که حضرت به‌صدد (ص ۳۸). ■ کارهایی که از حضرت به‌صدد

(نسوی: ۹).

* سال عمرت چه ده، چه صد، هزار (ص ۱۱۳). ■ سال عمرت چه ده، چه صد،

چه هزار (نسوی: ۳۵).

- * پیشروی که عمده کار و عده استحضار بود؛ [...] کدام استحضار؟! (ص ۱۲۶). ■
- پیشروی که عمده کار و عده استظهار بود؛ [...] کدام استظهار؟! (نسوی: ۳۸).
- * رخسار به خون دل نشسته است (ص ۱۶۳). ■ رخسار به خون دل شسته است (نسوی: ۴۸).
- * سحاب در این اگر به جای آب، خون بارد (ص ۱۶۳). ■ سحاب در این غم اگر به جای آب، خون بارد (همانجا).
- * غیرت یعقوب دیده را جان عزیز (ص ۱۸۷). ■ غیرت یعقوب محنت دیده را جان عزیز (خواجو، ۱۳۶۹: ۶۰۷).
- * نانی به جانی باطل می کردند (ص ۲۱۱). ■ جانی به نانی باطل می کردند (نسوی: ۶۵).
- * ز اشک چشم و از جگرهای رباب [...] پوستی‌ام من دور مانده ز گوشت (ص ۳۰۳). ■ ز اشک چشم و از جگرهای کباب [...] پوستی‌ام دور مانده من ز گوشت (مولوی، ۱۳۷۶: ۱۵۹).
- * در سینه دلش ز تازگی بتوان دید (ص ۳۶۱). ■ در سینه دلش ز نازکی بتوان دید (حافظ، ۱۳۹۰: ۳۸۱).

۲-۵. عدم رعایت اصول نگارش و ویرایش

رعایت مسائل ویرایشی و نگارشی، از اصول اولیه یک اثر تحقیقی است. با نگاهی اجمالی به این اثر، به وضوح می‌توان دریافت که نگارندگان توجهی به این مساله نداشته‌اند؛ به طوری که حتی بر روی جلد این کتاب، چهار مورد خطا دیده می‌شود: عدم رعایت نیم‌فاصله در عبارات «نفثة المصدور»، «شاه مرادیان» و «قنبری فشی»؛ و همچنین وجود فاصله اضافی بعد از کلمه «مولفان»؛ که آن را می‌توان مشتق از خروار دانست. در ادامه، در حد مجال مقاله، به موارد اندکی از این لغزش‌ها اشاره می‌کنیم و خطاهای موجود در متن را با همان شکل نوشتاری مغلوط می‌آوریم:

۲-۵-۱. عدم رعایت نیم‌فاصله

ص ۵: سر رُبای (س ۴ و ۱۰)؛ ص ۷: بار سالار (س ۱ و ۹)، سر کاروان (س ۲۲)؛ ص ۸: ریخته شده‌ی (س ۳)، دو رو (س ۷)، تیز زبان (س ۷) رخت بر بسته (س ۸)، بار سالار (س ۱۰)، خون ریزی (س ۲۴)؛ ص ۹: تیز زبان (س ۲)؛ ص ۱۰ جوهر دار (س ۱۸)؛ ص ۱۱: بوالعجب باز (س ۳)، حقه باز

(س ۳)، راه گذر (س ۳)، آب داده (س ۱۰)، راه گذار (س ۱۸)؛ ص ۱۳: نیم خسته (س ۱۳)، می کن (س ۱۵)، تیز تاز (س ۱۶)؛ ص ۱۴: نیم خسته (س ۱۴)؛ ص ۱۵: تیز تازنده (س ۵)، خون ریزی (س ۱۸)؛ ص ۱۶: فرو خوانم (س ۲)، اندرون دار (س ۵)، غراب البین (س ۷، ۱۷ و ۲۲)، دست نشین (س ۷)، شوم تر (س ۲۴)، نامبارک تر (س ۲۴) و...

۲-۵-۲. عدم رعایت فاصله

ص ۸: درهم بستن بار (س ۲۱)؛ ص ۱۰: محلاً مرفوع (س ۴)؛ جایگیر آمده (س ۱۵)؛ ص ۱۴: قرار گرفته (س ۱۵)؛ ص ۱۹: وسرسیاه (س ۱۴)؛ ص ۳۵: واندوه (س ۱)، ونیک (س ۱)، ومستبشر (س ۲)، وکنف (س ۴)؛ ص ۳۷: ومستبشر (س ۴)؛ ص ۳۸: خیر و شری (س ۱۰)، باکسی (س ۲۳)؛ ص ۴۱: خاکساردر (س ۹)، ویالیت (س ۱۴)، تواتر اخبار (س ۲۱)؛ ص ۴۵: محلاً مرفوع (س ۱۲)، وصالیک (س ۲۱)؛ ص ۴۶: باز کرده (س ۱۱)؛ ص ۴۸: بارپشت (س ۹)، ظاهر شده (س ۲۵)؛ ص ۶۰: و عار (س ۶)، والنار (س ۷) و...

۲-۵-۳. غلط‌های املائی و تایپی

در این بخش، در جهت رعایت ایجاز، موارد مورد نظر را، به همراه شکل صحیح و شماره صفحه، در جدول زیر می‌آوریم.

صفحه	صحيح	غلط	صفحه	صحيح	غلط
۳۶۴	انصاف	نِصاف	۵۵	زنده‌اند	زده‌اند
۳۶۵	سحاب	صحاب	۵۶	خطی	خطای
۴۰۹	کامشب	کامشاب	۶۰	پایان	پلیان
۴۱۲	دیوان متنبی	دیدار متنبی	۴۱۶، ۲۶۱، ۱۸۷، ۱۷۳، ۱۷۲، ۸۴، ۶۹، ۶۷	برخواستند	برخواستند
۴۱۳	خُرد	فرد	۱۱۸	الحاح	الحال
۴۱۹	کساد	فساد	همانجا	اصرار	اسرار
۴۲۱	تهی	نفی	۱۳۰	نذیر	نظیر
۴۲۲	منسوب	منصوب	۱۵۲	اقامت	اگامت
۴۲۳	مشبه	مشتیح	۲۷۲	ملقب	مقلب
۴۲۶	رستگار فسایی	رستگار فصایی	۳۱۱	ازرار	اضرار
همانجا	انتشارات	اشارات	۳۴۷	شوند	شودن
			۳۶۲	در آن	درز آن

۴-۵-۲. عدم رعایت اصول علمی در ارجاعات

یکی از نقاط ضعف عمده این اثر، این است که نویسندگان اصول علمی ارجاع به منابع را رعایت نکرده‌اند؛ مثلاً در مورد زیر:

کشتی هر که در این لجه^۲ خونخوار افتاد نشنیدیم که دیگر به کران می‌آید

(ص ۲۹۲)

شعر سعدی را به نام حافظ نقل کرده‌اند (نک. سعدی، ۱۳۲۰: ۱۵۵)؛ یا در بخشی از متن، توضیح یزدگردی در شرح *نفثة المصدور* را نقل کرده‌اند؛ اما هیچ ارجاعی به گوینده آن نداده‌اند: «انبانچه نرم کردن: در پاره‌ای از دیه‌های طالقان قزوین رسم است [...] نزدیک به معنی‌ای که اکنون در تداول عامه و زبان محاوره عمومی بدان «خایه‌مالی» گویند» (ص ۲۴۰ و ۲۴۱)؛ (قیاس کنید با نسوی، ۱۳۷۰: ۳۶۷ و ۳۶۸). ایشان در بخشی از کتاب، حکایتی از سعد و پیامبر (ص) در خصوص تقسیم ارث بین زنان و دختران نقل کرده‌اند و منبع حکایت را مشخص نکرده‌اند (ص ۵۴).

نویسندگان محترم در فاصله صفحات ۳۹۹ تا ۴۲۴ در توضیحات مربوط به بخش «اقتباس»، ۵۷ مورد از ارجاعات خود را از پاورقی‌های *نفثة المصدور* یزدگردی نقل کرده‌اند! گذشته از این حجم نامتعارف نقل به نقل، به جای اینکه، طبق اصول پژوهش، اطلاعات مربوط به منابع را در پراکنش بیاورند، آن‌ها را در قلاب نوشته‌اند؛ مثال: [احیاء علوم دین، باب پنجم، ج ۱، ص ۱۳۴، به نقل از حاشیه *نفثة المصدور* شرح یزدگردی، ص ۲۶۵] (ص ۴۰۵). ایشان در بخش منابع، در ارجاع شماره ۷، ۱۲ و ۳۷، نام انتشارات را ذکر نکرده‌اند (ص ۴۲۵ و ۴۲۶)؛ در ارجاع شماره ۴۲ نویسنده پایان‌نامه، استاد راهنما و مشاور را مشخص نکرده‌اند (ص ۴۲۷)؛ و در ارجاع شماره ۴۳ به شماره مجله و صفحات مربوط به مقاله اشاره نکرده‌اند (همانجا). موارد بسیار دیگری نیز وجود دارد که به علت محدودیت حجم مقاله، به ذکر همین مقدار بسنده می‌کنیم.

۳. نتیجه‌گیری

کتاب شرح مشکلات بلاغی و عربی *نفثة المصدور* زیدری اثر کامران شاه‌مرادیان و سعید قنبری فشی، به منظور گره‌گشایی از مشکلات بلاغی و عربی *نفثة المصدور* منتشر شده است. در این پژوهش به نقد و بررسی این اثر پرداختیم و به نتایج زیر رسیدیم:

الف- نویسندگان در توضیح معنای لغات و جملات، به کرات، به بیراهه رفته‌اند؛ گاهی کلمات را

بدون توجه به زمان نگارش اثر، در معنای امروزی معنا کرده‌اند؛ در موارد بسیاری ابهامات متن را عیناً نقل کرده‌اند و از کنار تأمل در پیچیدگی‌های آن گذشته‌اند؛ گاهی به جملات پس و پیش عبارت توجه نکرده‌اند؛ گاهی در تشخیص نقش دستوری کلمات دچار خطا شده‌اند و...

ب- ایشان، در توضیح برخی از صنایع بلاغی دچار خطا شده‌اند؛ به این صورت که در کنار بی‌توجهی به صنایع برجسته‌ای همچون استخدام، ایهام تضاد، ایهام ترجمه، ایهام ترادف، ایهام تناسب و...، در مواردی در تشخیص انواع سجع و جناس خطا کرده‌اند؛ گاهی کنایه‌ای را در معنای عکس خود معنا کرده‌اند؛ و گاهی عبارتی را، بدون توجه به بافت کنایی، به صورت جدا از متن معنا کرده‌اند؛ در مواردی نیز ایهامی را به متن تحمیل کرده‌اند و...

ج- بی‌توجهی به روایت تاریخی متن؛ د- خطا در ضبط صحیح کلمات و جملات؛ ه- عدم رعایت اصول نگارش و ویرایش؛ از جمله وجود اغلاط تایپی و املائی، عدم رعایت فاصله و نیم‌فاصله و...؛ و- عدم رعایت اصول علمی در ارجاع به منابع نیز از دیگر خطاهای نویسندگان است. در یک جمع‌بندی کلی، می‌توان این اثر را به دور از وجاهت علمی دانست و به این نتیجه رسید که نسبت به شرح‌های پیشین، سخن تازه و گره‌گشایی ارائه نکرده است.

پی‌نوشت‌ها

۱. خلیل خطیب‌رهر یکی از پژوهشگرانی است که در شرح تاریخ بیهقی، کنایه «از بن دندان» را «به طوع و رغبت تمام» معنی کرده است (چترایی، ۱۳۸۰: ۲۳)؛ همچنین در غیث‌اللغات رامپوری، فرهنگ کنایات ثروت، فرهنگ کنایات میرزانی، فرهنگ قافیۀ مقدم، فرهنگ فارسی معین، برهان قاطع، فرهنگ لغات تعبیرات و... خاقانی از ضیاء‌الدین سجادی نیز این کنایه به صورت نادرست معنا شده است (حیدری، ۱۳۹۰: ۱۰۰ و ۱۰۱).
۲. در تصحیح فروغی «ورطه خونخوار» آمده است.

منابع و مآخذ

- بیدل‌دهلوی، عبدالقادر بن عبدالخالق (۱۳۴۱). کلیات ابوالمعانی میرزا عبدالقادر بیدل. به تصحیح خال محمد خسته و دیگران. ۴ ج. کابل: دپوهنی مطبعه [مطبعة معارف].
- ثروت، منصور (۱۳۹۱). درد دل (تحریر نوین نثه‌المصدر). تهران: علمی.
- چترائی، مهرداد (۱۳۸۰). «C در متون ادبی فارسی». نشر دانش، ش ۹۹، صص ۲۷-۲۳.
- حافظ، شمس‌الدین محمد (۱۳۹۰). دیوان حافظ، به اهتمام محمد قزوینی و قاسم غنی، چاپ دهم، تهران: زوآر.
- حیدری، علی (۱۳۹۰). «دگردیسی معنایی کنایه از بن دندان». سبک‌شناسی نظم و نثر فارسی (بهار ادب)، سال ۴، ش ۴، صص ۹۷-۱۱۱.

خواجوی کرمانی، ابوالعطا محمودین علی (۱۳۶۹). *دیوان خواجوی کرمانی*. به تصحیح احمد سهیلی خوانساری، چاپ دوم (اول پاژنگ)، تهران: پاژنگ.

دهخدا، علی‌اکبر. (۱۳۷۷)، *لغت‌نامه*. تهران: دانشگاه تهران.

راستگو، سیدمحمد (۱۳۶۸). «مروری در کتاب *نفثه‌المصدور*». معارف، دوره ششم، ش ۱۶ و ۱۷، صص ۲۳۰-۲۱۵.

رضائی، مهدی؛ پارسا، مستعلی (۱۳۹۸). «تأملی بر درد دل؛ تحریر نوین *نفثه‌المصدور* تألیف دکتر منصور ثروت»، *تاریخ ادبیات (پژوهشنامه علوم انسانی)*، سال ۱۲، ش ۱، ۱۲۵-۱۰۹.

سعدسلیمان، مسعود (۱۳۳۹). *دیوان مسعود سعد*. به تصحیح رشید یاسمی. تهران: چاپخانه پیروز.

سعدی، مصلح‌بن عبدالله (۱۳۲۰). *کلیات سعدی*. به اهتمام محمدعلی فروغی، تهران: چاپخانه بروخیم.

سهراب‌نژاد، سیدعلی (۱۴۰۰). «نقدی بر تحشیه *نفثه‌المصدور* ۱». *نشر پژوهی ادب فارسی*، سال ۲۴، دوره جدید، ش ۴۹، صص ۱۱۱-۴۹. 10.22103/JLL.2021.16124.2808

سهراب‌نژاد، سیدعلی (۱۴۰۰). «نقدی بر تحشیه *نفثه‌المصدور* ۲». *نشر پژوهی ادب فارسی*، سال ۲۴، دوره جدید، ش ۵۰، صص ۱۵۱-۱۳۳. 10.22103/jll.2022.18375.2947

شاه‌مرادیان، کامران، قنبری فشی، سعید (۱۳۹۲). *شرح مشکلات بلاغی و عربی نفثه‌المصدور زیدری*. تهران: علوم اجتماعی.

صالحی‌مازندرانی، محمدرضا؛ ابراهیمی، مختار؛ شهریاری، محمد (۱۳۹۸). «بررسی و تصحیح چند لغزش در *نفثه‌المصدور* بر اساس سبک نویسنده». *سبک‌شناسی نظم و نشر فارسی (بهار ادب)*، سال سیزدهم، ش ۷، پیاپی ۵۳، صص ۲۶۶-۲۴۵.

صفی‌الدین حلی، عبدالعزیز بن سراپا (بی‌تا) *دیوان صفی‌الدین الحلی*. بیروت: دار صادر.

طحان، احمد (۱۳۸۷). «نقد و بررسی زیباشناختی *نفثه‌المصدور*». *پژوهش‌های ادبی*، سال ۵، ش ۱۹، صص ۱۱۶-۸۹.

غزنوی، سیدحسن (۱۳۶۲). *دیوان سیدحسن غزنوی*. به تصحیح و مقدمه سیدمحمدتقی مدرس رضوی، چاپ دوم با تجدیدنظر و اضافات، تهران: اساطیر.

قاسمی، زینب؛ قربان‌پور آرانی، حسین؛ قاسمی فسارانی، مجید (۱۴۰۳). «بررسی کارکردها، شگردها و فواید اطناب در *نفثه‌المصدور*». *پژوهشنامه متون ادبی دوره عراقی*، دوره ۵، شماره ۴، صص ۱۰۰-۸۱.

10.22126/LTIP.2024.10374.1242

قاضی طباطبایی، حسن (۱۳۴۸). «ملاحظات چند در باب تصحیح *نفثه‌المصدور*». *دانشکده ادبیات و علوم انسانی تبریز*، شماره ۸۶، تعلیقات *نفثه‌المصدور* یزدگردی، صص ۶۹-۱.

قدسی مشهدی، حاجی محمدجان (۱۳۷۵). *دیوان قدسی مشهدی*. مقدمه، تصحیح و تعلیقات: محمد قهرمان، مشهد: انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد.

موسویان، سیدشاهرخ (۱۳۹۳). *شرح نفثه المصدور*. تهران: دستان.

موسویان، سیدشاهرخ (۱۳۹۷). «بررسی چند ابهام و خطا در شرح یزدگردی بر نفثه المصدور». *نثرپژوهی ادب فارسی*، سال ۲۱، ش ۴۴، صص ۱۷۰-۱۵۱. 10.22103/JLL.2019.13284.2584.

مولوی، جلال‌الدین محمد رومی (۱۳۷۶). *کلیات شمس تبریزی*. تصحیح بدیع‌الزمان فروزانفر، چاپ دوم، تهران: امیرکبیر.

نسوی، شهاب‌الدین محمد (۱۳۷۰). *نفثه المصدور*. تصحیح امیرحسن یزدگردی، چاپ دوم، تهران: ویراستار. نظری، جلیل (۱۳۹۴). «تأملی در کتاب شرح نفثه المصدور تألیف شاهرخ موسویان». *آینه میراث*، ش ۵۸، صص ۱۳۰-۱۰۹.

نیک‌پناه، منصور (۱۳۹۷). «نقدی بر شرح چند جمله در نفثه المصدور». *نثرپژوهی ادب فارسی*، دوره ۲۱، ش ۴۳، صص ۲۱۴-۱۹۹. 10.22103/JLL.2018.2177.

یزدگردی، امیرحسن (۱۳۴۸). «به دیدة انصاف بنگریم». *دانشکده ادبیات و علوم انسانی تهران*، سال ۱۶، ش ۵ و ۶، صص ۶۷۲-۵۹۴.

References

- Bideldehlavi. A. (1962). *Generalities of AbulMa'ani Mirza AbdulQadir Bidel*. Edited By Khasteh. Kh And Others. Vol. 4. Kabul: Depoheni printing house (Maaref Printing House) (In Persian).
- Servat. M. (2012). *Dard-e Del (New Writing of Nafsatolmasdur)*. Tehran: Elmi (In Persian).
- Chatraii. M. (2001). Review of the term "Ben Dandan" In Persian Literary Texts". *Nashr-e Danesh*. 99. 23- 27 (In Persian).
- Hafez. Sh. (2011). *Diwan Hafez*. Efforted by; Qazvini. M And Qani. Gh. Tenth Edition. Tehran: Zovvar (In Persian).
- Heidari. A. (2011). "Changing the term "Ben Dandan" *Stylistics of Persian poetry and prose (Bahare Adab)*. 4(4). 97- 111 (In Persian).
- Khajooye Kermani. A. (1990). *Divan Khajavi Kermani*. Edited by; Soheili Khansari. A. Second Edition (First Pajang). Tehran: Pajang (In Persian).
- Dekhoda, A. (1998). *Dictionary*. Tehran: University of Tehran (In Persian).
- Rastgoo, S. (1989). "A Review of the Book Nafsatolmasdur". *Maaref*. 6(16-17). 215-230 (In Persian).

- Ramezani, M. Parsa. M. (2019). "A reflection on the sadness of the heart; A new version of NafsatolMasdoor authored by Dr. Mansour Servat". *History of Literature (Research of Humanities)*, 12(1). 109- 125 (In Persian).
- Sa'ade Salman, M. (1960). *Masoud Sa'ad Divan*. Edited by; Yasami. R. Tehran: Pirouz printing House (In Persian).
- Sa'adi, M. (1941). *Generalities of Sa'adi*. Efforted by; Forooghi. M. Tehran: Berokhim Printing House (In Persian).
- Sohrabnejad, S. (2021). "A Critique on the Margin of Nafsatolmasdur 1". *Prose Study of Persian Literature*. 24(49). 49- 111 (In Persian).
- Sohrabnejad. S. (2021). "A Critique on the Margin of Nafsatolmasdur 2". *Prose Study of Persian Literature*. 24(50). 133- 151 (In Persian).
- Shahmoradian, K. Ghanbarifashi, S. (2013). *Description of Rhetorical and Arabic Problems of Nafsatolmasdur of Zaydari*. Tehran: Social Sciences (In Persian).
- Salehimazandarani. M. Ebrahimi. M. Shahryari. M. (2019). "Examining And Correcting Some Slips In Nafsatolmasdur Based on The Author's Style". *Stylistics of Persian Poetry and Prose (Bahar-e Adab)*. 13(7). 245- 266. (In Persian).
- Safi al-din Helli, A. S. (No Date). *Diwan Safiaddin Alhelli*. Beirut: Dar Sader (In Arabic).
- Tahan. A. (2008). "Criticism and Review Aesthetic Of Nafsatolmasdur". *Literary Researches*. 5(19). 89- 116 (In Persian).
- Ghaznavi, S. (1983). *Divan Seyyed Hasan Ghaznavi*. Edited and introduced by Modares Razavi. S. 2nd edition with revisions and additions. Tehran: Asatir (In Persian).
- Ghasemi, Z. Ghorbanpoor arani. H. Ghasemi fesarani. M. (2024). "Investigating the Functions Methods and Benefits of Ropes in Nafsatolmasdur". *Research of Literary Texts in the Iraqi Career*. 5(4) 81- 100 (In Persian).
- Ghazitabatabaii, H. (1969). "Some Considerations about the Correction of Nafsatolmasdur". *Faculty of Literature and Human Sciences, Tabriz*. No. 86. Additions Nafsatolmasdur Yazdgerdi. 1- 69 (In Persian).
- Ghods Mashhadi, H. *Divan Ghods Mashhadi*. Introduction, Correction and Notes: Ghahreman, M. Mashhad: Publications Of Ferdowsi University Of Mashhad (In Persian).
- Moosavian, S. (2014). *Description of Nafsatolmasdur*. Tehran: Dastan (In Persian).
- Moosavian, S. (2018). "Review of Some Ambiguities and Errors in the Description of Yazdgerdi on Nafsatolmasdur". *Prose Study of Persian Literature*. 21(44). 151- 170 (In Persian).
- Mowlavi. J. (1997). *Generalities of Shams Tabrizi*. Edited by; Foroozanfar. B. Second Edition. Tehran: Amirkabir (In Persian).
- Nasavi. Sh. (1991). *Nafsatolmasdur*. Edited By Yazdgerdi. A. 2nd Edition. Tehran: Virastar (In Persian).

- Nazari. J. (2015). "A Thought on the Book of Explanation Nafsatolmasdur by Shahrukh Mousavian". *Ayeneye miras*. No. 58. 109- 130 (In Persian).
- Nikpanah. M. (2018). "A Critique on the Description of Several Sentences In Nafsatolmasdur". *Prose Study of Persian Literature*. 21(43). 199- 214 (In Persian).
- Yazdgerdi. A. (1969). "Be Dideye Ensaf Bengarim". *Tehran Faculty of Literature and Humanities*. 16(5-6). 594- 672. (In Persian).

